

Н.П. Карачина д.е.н., проф.**А.В. Вітюк, к.е.н., ст. викладач**

Вінницький національний технічний університет

Система нормативно-правових заходів вдосконалення інвестування підприємств в Україні

Розглянуто проблеми нормативно-правового забезпечення інвестування в Україні. Визначено основні закони України та підзаконні акти, що потребують удосконалення у сфері інвестиційної діяльності. Проаналізовано недосконалість існуючого інституційного середовища регулювання інвестиційної діяльності в Україні та обґрунтовано необхідність його вдосконалення. Встановлено, що заходи щодо поліпшення регулювання інвестиційної діяльності мають володіти несуперечливим, узгодженим характером та здійснювати системне регулювання відносин, які виникають під час нормативно-правового регулювання інвестиційної діяльності. Досліджено особливості сучасних інституційних заходів у розрізі умов здійснення інвестування в Україні. Доведено неможливість надання місцевих гарантій для реалізації інвестиційних проектів за сучасних умов. Запропоновано умови державної підтримки інвестиційної діяльності за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Встановлено недієвість використання принципу «єдиного вікна». Висвітлено реальну практику здійснення інвестування підприємств через такі критерії міжнародного рейтингу «Ведення бізнесу», як легкість започаткування бізнесу, дозвільна система у будівництві, підключення до мережі електропостачання, реєстрація власності, отримання кредитів, захист прав інвесторів, сплата податків, зовнішня торгівля, виконання зобов'язань за контрактом та банкрутство. Сукупність зазначених критеріїв розкрито через їх законодавче забезпечення та запропоновано шляхи можливого вдосконалення. Критерії ефективності ведення бізнесу доповнено фактором специфіки галузі, в якій здійснюється інвестування.

Ключові слова: інвестування; інвестор; закон; ведення бізнесу; інституції.

Постановка проблеми. При переході до ринкової економіки найважливішим фактором є організація ефективної системи управління і регулювання інвестиційної діяльності для відновлення виробництва і розвитку основних, стратегічних і пріоритетних галузей економіки. За таких умов інституційне регулювання інвестиційної діяльності є досить важливою складовою щодо економічного зростання країни. Необхідність дослідження системи інституційних заходів удосконалення інвестування українських підприємств визначається низкою теоретичних і практичних проблем проведення інвестиційної діяльності. По-перше, процес регламентації умов забезпечення правомірності та результативності фізичного втілення інвестицій перебуває під сильним впливом комплексу норм і принципів інституційного регулювання, а по-друге, нові сучасні умови здійснення інвестицій відкривають нові підходи до розуміння та забезпечення реалізації інвестиційних проектів. Отже, актуальним постає питання вивчення та вдосконалення інституційних факторів інвестування підприємств в Україні.

Проблеми визначення сутності інвестування та особливостей його здійснення отримали висвітлення такими вітчизняними науковцями, як: Л.Борщ, М.Войнаренко, М.Денисенко, В.Козик, Є.Крикавський, О.Кузьмін, О.Мельник, А.Пересада, Ю.Пінчук, Ж.Поплавська, І.Скворцов, О.Скибінський, В.Федоренко, Б.Щукін та ін. Увага зазначених вище науковців торкається здебільшого теоретичних аспектів інвестиційної діяльності, проте залишається поза увагою така важлива сторона, як інституційні фактори здійснення інвестування, зокрема, правове середовище, норми, звичаї, формальні та неформальні зв'язки учасників інвестиційного процесу.

Метою цієї статті є вдосконалення інструментів та заходів державного регулювання інвестування підприємств в Україні.

Викладення основного матеріалу. В Україні у цілому сформоване правове поле регулювання відносин у сфері інвестування. Проте існування великої кількості законів та підзаконних нормативно-правових актів, понад сто, суттєво ускладнює процес інвестування. Особливістю вітчизняного інституційного середовища інвестування є те, що окремі аспекти в інвестиційній сфері регулюються також нормами господарського, податкового, валютного, банківського, фінансового, митного, цивільного й земельного законодавства, правовими актами про приватизацію, підприємництво, інноваційну діяльність, цінні папери та фондовий ринок, концесії тощо. Крім того, інституційні процеси забезпечення інвестування постійно змінюються під

впливом змін та поправок до нормативно-правових актів. Отже, інституційне середовище інвестиційної діяльності в Україні є дуже складним, багаторівневим і забюрократизованим, що в умовах високого рівня корупції створює ризики для ефективного розвитку інвестиційної діяльності. За таких обставин нагальною виявляється потреба в інституційно-управлінських змінах, що стосуватимуться процесів інвестування.

Оскільки сукупність державних органів управління забезпечує формування єдиного техніко-технологічного простору, що передбачає сумісність та синхронізацію нововведень, то має існувати єдина система вимог до впровадження інвестицій, якою в ідеалі повинні послуговуватися усі держструктури. З іншого боку, недосконалість та фрагментарність законодавства, високий ступінь його декларативності дозволяють дублювання функцій різними органами, що свідчить про відсутність статусно-компетенційних норм у роботі органів державного управління.

Створення умов успішного економічного розвитку в країні може базуватися виключно на існуванні стабільного інституційного середовища в країні. З погляду забезпечення комплексності найбільш важливими є такі фактори інституційного середовища як традиційні, нормативно-правові, економічні [1, с. 94]. Реагування та вдосконалення традиційних факторів не є можливим у короткостроковому періоді, а іноді взагалі є неможливим. Втім, головним кроком, що має бути в першу чергу запроваджений, є впорядкування нормативно-правової бази з питань інвестування. Ігнорування цього напрямку істотно обмежує можливість підприємців розвивати свій бізнес через можливі невідповідності законодавству, а науки – у формуванні адекватних уявлень про економічну реальність.

Зазначене вище дозволяє виявити сукупність правових умов, що мають бути однозначно прописані:

1. Закон України «Про інвестиційну діяльність» [2]:

1.1. Ч. 1 ст. 7 зобов'язує інвестора подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій. За умови реалізації довгострокових інвестицій така норма є недоцільною, оскільки обсяги інвестицій можуть змінюватися під впливом:

- зростання вартості робіт;
- коливання курсу валют при закупівлі закордонного устаткування;
- зменшення можливостей інвестора вкласти інвестиційні ресурси.

1.2. Ч. 7 ст. 12-1 зазначає, що державна підтримка та стимулювання інвестиційної діяльності може здійснюватися через повну або часткову компенсацію за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів відсотків за кредитами суб'єктів господарювання для реалізації інвестиційних проектів. Таке положення має суто декларативний характер і вимагає ряду уточнюючих підзаконних актів, зокрема:

- у бюджетах мають закладатися кошти на подібні заходи, а якщо передбачається довгостроковий проект, то спрогнозувати майбутні доходи складно;
- у яких установах будуть отримані такі кредити – кредитні спілки, державні банки чи комерційні банки, якщо комерційні банки, то за якими критеріями вони відбиратимуться;
- чим визначатиметься розмір відсотків, адже можуть бути змови між інвестором і керівництвом банку про свідоме встановлення завищених відсотків;
- можуть свідомо затягуватися строки виплати таких кредитів;
- не встановлено сукупності вимог, відповідно до яких взагалі можливе таке фінансування відсотків.

1.3. Ч. 6 ст. 12-1 передбачає надання місцевих гарантій для реалізації інвестиційних проектів, проте не встановлено розмір і сутність цих гарантій. Виникає питання за рахунок чого у випадку реалізації великих інвестиційних проектів будуть місцеві адміністрації їх гарантувати та як можна надавати такі гарантії, якщо у випадку реалізації можуть виникати порушення норм праці, екології тощо.

1.4. Ч. 1 ст. 18 створює гарантії стабільності умов здійснення інвестиційної діяльності, проте в умовах війни в країні таке положення не є виправданим, оскільки незважаючи на фізичні загрози знищення об'єктів, існують непрямі загрози мобілізації провідних фахівців, залучених до реалізації проекту.

1.5. Відповідно до ст. 21 одними із умов припинення інвестиційної діяльності є стихійне лихо та запровадження надзвичайного стану. Інвестиційна діяльність в таких випадках може не припинятися. Якщо стихійне лихо не завдало значної шкоди або завдало шкоди, але учасники інвестиційного процесу вирішили його продовжувати – інвестування має продовжуватися. Подібна ситуація стосується і військового стану, який є в будь-якому разі тимчасовим і при його введенні та тривалості інвестиційна діяльність за певних умов може не зазнавати жодних змін.

При виникненні зазначених умов відбувається порушення інвестором Закону України «Про інвестиційну діяльність», що веде за собою негативні процесуальні наслідки – майнова, дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність. В таких ситуаціях реальне втілення інвестицій може проходити нормально, без будь-яких ускладнень, проте бюрократична невідповідність є очевидною і може паралізувати нормальний інвестиційний процес.

2. Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» [3]:

2.1. Ст. 3 затверджує добровільне застосування принципу «єдиного вікна», проте така добровільність не є очевидною. Якщо раніше в адміністративних центрах реєстрація здійснювалася виключно в центрах «єдиного вікна», то вже з 01.01.2016 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань (Закон України Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань) така процедура може проводитися:

- виконавчим комітетом місцевої ради чи райдержадміністрації (міськадміністрації);
- нотаріусом;
- акредитованим суб'єктом державної реєстрації.

Такі зміни зводять на нівець усю попередню політику єдиного вікна. Крім того, реально здійснювати реєстрацію нотаріуси не зможуть, оскільки Міністерство юстиції України не надало їм доступу до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, відповідно і реєстраційних дій вони здійснювати не зможуть. Втім, якщо відбудеться відкриття цього доступу, то виникнуть проблеми із здійсненням уніфікації відомостей і реєстрація у Пенсійному фонді, Фонді соціального страхування, Державній податковій адміністрації та ін. Якщо відбудеться передача прав реєстрації від «єдиного вікна», виникне питання про доцільність його створення.

2.2. П. 4 ч. 1 ст. 7 серед функцій уповноваженого органу визначає розроблення оперативного плану дій щодо підготовки та реалізації інвестиційного проекту, порядку та строків підготовки документів, проте такі заходи належать до компетенції суб'єкта інвестицій, що прямо суперечить ч. 5 ст. 7 Закон України «Про інвестиційну діяльність» або інвестора.

2.3. П. 6 ч. 1 ст. 7 встановлює забезпечення супроводження інвестиційного проекту за зверненням заявника, проте законодавець не визначає сутності поняття «супроводження», що може трактуватися на розсуд зацікавлених сторін.

2.4. Ч. 4 ст. 6 вказує, що уповноважений орган проводить консультації із заявником, проте існують чіткі вимоги для реєстрації, що виключають будь-які приватні консультації. Електронна реєстрація унеможливило подібні заходи.

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [4] та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань:

3.1. Ч. 14 ст. 1 передбачає надання права державної реєстрації акредитованим суб'єктам. Мова йде про державні чи комунальні підприємства, які виконуватимуть функції державних реєстраторів частково (фронт-офіс) або ж повноцінно. Доцільність відкриття баз даних для стількох потенційних реєстраторів має бути вивченою більш детально.

3.2. Ч. 4 ст. 6 буде ігноруватися у випадку запровадження електронної реєстрації.

3.3. Ч. 5 ст. 6 Втручання будь-яких органів, їх посадових осіб, громадян, юридичних осіб та громадських формувань буде неможливим з технічної точки зору при інформатизації процесу.

4. Указ Президента України «Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності» [5]:

4.1. Ст. 14 вимагає вжиття заходів щодо припинення практики внесення змін до законів України з питань оподаткування що адресовано різним державним інституціям (Міністерства фінансів, економіки, юстиції України), проте простежується його стабільне невиконання жодним із делегованих міністерств.

4.2 Відповідно до ст. 18 забезпечити в установленому порядку запровадження міжнародних стандартів фінансової звітності не вдалося через різні розміри підприємств.

5. Постанова Кабінету Міністрів України № 384 від 1 червня 1995 р. «Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки» [6]:

5.1 Передбачається створення умов для формування обґрунтованих договірних цін у будівництві та посилення державного контролю за їх впровадженням, що не може бути виконано, оскільки такі відносини відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність» регулюються інвестиційним договором між інвестором і суб'єктом інвестування.

Враховуючи такі протиріччя та «вузькі місця», необхідно здійснити низку невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення інвестування, що передбачає уніфікацію та єдиного трактування положень законодавства, їх виконання, що вимагає в першу чергу посилення прямої участі держави в інвестиційному процесі через активізацію роботи на засадах прогресивного світового досвіду.

У цьому напрямі вважаємо доцільним використання міжнародного рейтингу «Ведення бізнесу», де здійснюється оцінювання інституційних рамок забезпечення конкурентоспроможності країни.

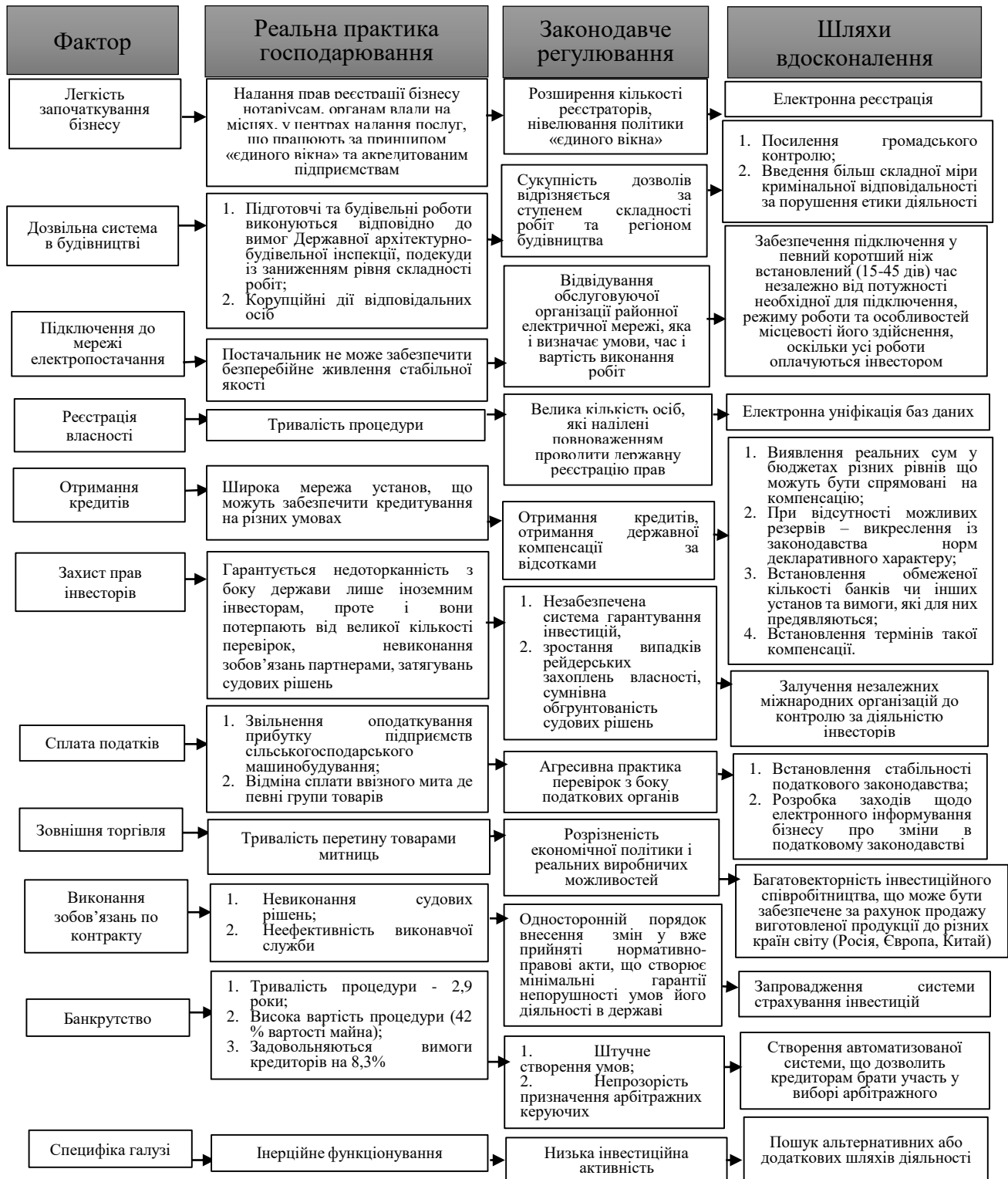

Рис. 1. Система заходів щодо удосконалення інституційного забезпечення інвестування підприємств

Відповідно для дослідження використовують 10 показників, які характеризують: легкість започаткування бізнесу, дозвільну систему у будівництві, підключення до мережі електропостачання, реєстрацію власності, отримання кредитів, захист прав інвесторів, сплату податків, зовнішню торгівлю, виконання зобов'язань по контракту та банкрутство. Сукупність положень зазначеної системи критеріїв дійсно відображає сутність інституційного забезпечення інвестування. Саме з огляду на їх комплексність, вважаємо за необхідне удосконалити нормативно-правове забезпечення інвестування підприємств та їх практичне втілення (рис. 1).

Доцільність розвитку саме цього напрямку пояснюється тим, що не оцінюється якість управління підприємством чи аспекти макроекономічної стабільності, а аналізуються конкретні умови господарювання в певному періоді, що дозволяє швидко реагувати та змінювати законодавчу і нормативну бази. Поряд з тим, вважаємо, що відповідно до специфіки діяльності певної галузі мають бути розроблені заходи, що узгоджуються із її особливостями, що запропоновано представити у вигляді 11 критерію, що саме враховує особливості галузі [7, с. 167].

З огляду на запропоновані заходи можна зазначити, що сукупність розроблених рекомендацій та положень щодо удосконалення законодавчих та інших нормативно-правових актів охоплює як правові умови, у яких діятиме інвестор, так і практичні відносини інвесторів із партнерами та державою.

Висновки. Досягнення високої ефективності інституційного забезпечення полягає на дотриманні умов своєчасності, змістовності, повноти, узгодженості норм, доцільності і продуманості. Для забезпечення таких умов запропоновано вжити низку невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення нормативно-правового забезпечення інвестування, що передбачає уніфікацію та єдине трактування положень законодавства, їх виконання, що вимагає в першу чергу посилення прямої участі держави в інвестиційному процесі через активізацію роботи на засадах прогресивного світового досвіду.

Список використаної літератури:

1. Коваленко Ю.М. Сутність інституційного середовища фінансового сектора економіки / Ю.М. Коваленко // *Економічний вісник Донбасу*. – 2011. – № 1 (23). – С. 92–97.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України : N 1561-XII : від 18.09.1991 року / Верховна Рада України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
3. Про підготовку та реалізацію інвестиційних проєктів за принципом «єдиного вікна» : Закон України : від 21.10.2010 року / Верховна Рада України. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>.
4. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України : від 03.03.2005 року / Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-19>.
5. Про план першочергових заходів у сфері інвестиційної діяльності : Указ Президента України : від 10.04.2006 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300/2006>.
6. Про Концепцію регулювання інвестиційної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки : Постанова : № 384 : від 01.06.1995 року / Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/384-95-%D0%BF>.
7. Вітюк А.В. Розвиток процесів забезпечення інвестування підприємств сільськогосподарського машинобудування / А.В. Вітюк. – Львів : НУ «Львівська політехніка», 2017.

References:

1. Kovalenko, Yu. M. (2011), «The essence of the institutional environment of the financial sector of the economy», *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*, No. 1 (23), pp. 92–97.
2. Verhovna Rada Ukraini (1991), *Pro investicijnu dijal'nist'*, Zakon Ukraini, N 1561-XII, [Online], available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
3. Verhovna Rada Ukraini (2010), *Pro pidgotovku ta realizaciju investicijnih proektiv za principom «edinogo vikna»*, Zakon Ukraini, [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2623-17>
4. Verhovna Rada Ukraini (2005), *Pro derzhavnu reestraciju juridichnih osib ta fizichnih osib – pidpriemciv*, Zakon Ukraini, [Online], available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/835-19>
5. Prezydenta Ukrainy (2006), *Pro plan pershochergovyh zahodiv u sferi investycijnoi' dijal'nosti*, Ukaz, [Online], available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/300/2006>
6. Kabinet Ministriv Ukrainy (1995), *Pro koncepciju reguljuvannja investycijnoi' dijal'nosti v umovah rynkovoi' transformacii' ekonomiky*, Postanova, N 384, [Online], available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/384-95-%D0%BF>
7. Vitjuk, A.V. (2017), *Rozvytok procesiv zabezpechennja investuvannja pidprijemstv sil'skogospodars'kogo mashynobuduvannja*, NU «L'vivs'ka politehnika», L'viv.

Карачина Наталя Петрівна – доктор економічних наук, професор Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси:

- корпоративне управління молокопереробними підприємствами;
- економічна безпека машинобудівних підприємств;

Вітюк Анна Валеріївна – кандидат економічних наук, старший викладач Вінницького національного технічного університету.

Наукові інтереси:

- економічна безпека машинобудівних підприємств;
- інвестування підприємств сільськогосподарського машинобудування.

Стаття надійшла до редакції 18.04.2019.